

Pervers vaderland

De heroïsche strijd heeft ook een komische dimensie. De Woody Allen-achtige elementen horen er bij'

DOOR INEKE HOLTWIJK, de Volkskrant November 21, 2001

De schrijver en journalist Miguel Bonasso was in de jaren zeventig lid van de Monteros, de linkse guerrilla in Argentinië. Zijn roman Herinnering aan de dood is een afrekening met die bloedige periode. 'De doden na 1974 waren fout.'

Soms zijn er momenten in het leven dat je een nederlaag moet accepteren. Neem nou die gaskachel. Miguel Bonasso, Argentijns schrijver en journalist, overleefde bomaanslagen en schietpartijen. Maar op de Amsterdamse verdieping die hem tijdelijk is geleend zit een verslagen man. De kachel is onverwacht uitgegaan. En Dios mi, hij krijgt hem niet meer aan. Misschien moet hij toch de uitgever maar bellen. Of die de kachel kan komen aansteken.

De schrijver is in Nederland voor de presentatie van een nieuwe vertaling van Herinnering aan de dood, dat bij de verschijning in 1984 in Argentinië onmiddellijk een bestseller was. In romanvorm schetste Bonasso daarin een onthutsend en hartverscheurend beeld van het fanatisme van de Monteneros, de linkse guerrilla, het dubbelspel en de praktijken in een geheim foltercentrum van de Argentijnse strijdkrachten.

Bonasso (61) was sinds 1971 lid van de Monteneros. Tijdens de dictatuur was de journalist in het buitenland woordvoerder van de organisatie, tot hij in 1980 met de Monteneros brak. De executie van een collega-guerrillero bij wijze van straf was het laatste duwtje dat hij nodig had. 'De scheiding was traumatisch', zegt Bonasso. Herinnering aan de dood schrijven was zijn therapie.

De schrijver is een grote, joyeuze man. Een man van veel lachen en vertellen. Een Argentijn volgens de boekjes: intelligent, werelds, charmant, maar ook een tikkeltje zelfingenomen. 'Ik was net zo bekend als Gardel', schrijft hij in een van zijn boeken (Diario de un Clandestino). Gardel is de meest gekoesterde tangoheld in Argentinië. De anekdote die op de mededeling volgt, gaat over een van zijn geheime missies tijdens de dictatuur.

Illegaal moest de revolutionaire perschef vanuit Lima het Territorium (lees: Argentinië) binnenkomen. De Cubanen, bij wie de Monteneros kind aan huis waren, hadden hem donkerbruine contactlenzen uit Tsjecho-Slowakije bezorgd. Want met zijn blauwe ogen zou hij te veel opvallen. Met de contactlenzen en een revolver moest hij het redden, want valse paspoorten waren er niet meer.

De missie weigeren was geen optie, want dat was niet solidair. Bovendien liep je het risico dat de Leiding (lees: de commandanten) je uit de Organisatie (de Monteneros) zette of je berechtte als verrader. Viel je in de handen van de vijand, dan had je de ampul met cyaankali die je altijd om je nek droeg.

Het doel van deze 'zelfmoordmissie', zoals Bonasso hem ervoer, was een buitenlandse correspondent in aanraking te brengen met Monteneros in Argentinië en 30 duizend dollar wit te wassen. De Monteneros waren dankzij kidnappings van miljonairs toen de rijkste en machtigste guerrillabeweging ter wereld.

Hoe was het guerrilla-leven in die tijd? Bij Bonasso hoor je over een trainingskamp in Libanon, een 'staatsbezoek' van de Monteneros aan Nyerere in Tanzania, excursies in Cuba, Praag en Moskou, en een congres van de Monteneros in Nicaragua. Tussendoor werden de

kinderen opgevoed, had je ook weleens een liefdesaffaire en altijd was er weer rampnieuws over razzia's, een vriend of collega die in handen was gevallen van de militairen.

Zijn voormalige strijdmakkers vinden dat hun voormalige perschef de strijd verloochent. Alsof het een spel was en geen tragedie met duizenden doden. 'Het leven, inclusief de heroïsche strijd, heeft een komische dimensie. De Woody Allen-achtige elementen horen er ook bij', riposteert hij.

Toen de militairen in 1976 de macht grepen had de guerrilla-organisatie volgens Bonasso vijfduizend leden en ongeveer vijftigduizend sympathisanten. Van de vijfduizend Monteneros hebben slechts honderd het overleefd. Bonasso: 'Dat geeft enig idee van de zelfmoordpolitiek van de leiding.'

Sommigen van de honderd, zoals de hoofdpersoon van Herinnering aan de dood, willen niets meer van politiek weten. Hij schuwt de media en heeft nooit willen getuigen in een proces. Hij wordt verteerd door schuldgevoel. Bonasso: 'Een schuldgevoel jegens kameraden die het niet hebben overleefd zie je veel bij ex-gevangenen.' Je vindt ex-guerrillero's terug in de politiek. Vooral bij het linkse Frepasso in de gemeentepolitiek. Maar ook wel in het gevolg van ex-president Menem. En zelfs in de huidige regering. De kordaatste minister, de dertigster Patricia Bullrich, was vroeger een Montenero.

De meeste ex-en zitten evenwel in de journalistiek. 'Nu hebben we miljoenen lezers, veel meer dan in de revolutionaire jaren zeventig', constateert de ex-guerrillero tevreden. Bonasso schrijft boeken, bijna altijd over het verleden, en is verder bekend van columns in een linkse krant, op televisie en de radio. Als hij op de radio Peron nadoet, bellen er altijd verontruste luisteraars op: 'Hoe kan dat nu, Peron is toch dood?'

Niet de strijd maar vooral het ondergrondse bestaan en de ballingschap hebben zijn generatie getekend, gelooft de schrijver. Hij leefde veertien jaar buiten Argentinië. Cruciale jaren waarin de kinderen volwassen worden. Zijn zoon en dochter wilden niet meer terug en bleven in Mexico, de plek waar hij het langst verkeerde. Zelf noemt hij terugkomen in eigen land 'een andere vorm van ballingschap'.

Natuurlijk was er herkenning. De vrienden van vroeger, de geuren en de gerechten uit je kindertijd. Maar het land dat je hebt achtergelaten is een ander dan dat je terugvindt. Zelfs de taal bleek veranderd. En niemand vroeg hem wat of was geïnteresseerd. Zijn boek was al jaren uit, maar de media zwegen het dood. En ook de vroegere strijdmakkers negeerden het. 'Je krijgt het gevoel dat er voor jou geen plaats is. Mensen hebben verder geleefd. Het is alsof ook jij een van de verdwenenen bent.'

Jarenlang heeft hij gehad dat hij buiten op straat door schaduwen uit het verleden werd omringd. 'Op deze straathoek werd die-en-die gekidnapt. Daar plakten we affiches. En daar hadden we de geheime vergadering.'

Hij is iemand geworden die tussen landen leeft. Zijn vaderland ervaart de schrijver als pervers. De bijna openlijke corruptie en de straffeloosheid doen pijn. Argentinië is een harde en competitieve maatschappij vergeleken met het patriarchale en archaische Mexico, stelt hij vast. Daar is het sociale netwerk meer intact en zijn zelfs partijbonzen of bureaucraten op zijn tijd menselijk.

Als columnist trok Bonasso meer dan wie dan ook in Argentinië van leer tegen Jorge Zorreguieta. Toen Maxima's vader met zijn verdediging van tien punten kwam, had Bonasso een antwoord van tien punten. De voornaamste kritiek? Dat Zorreguieta pas in 1984 geweten heeft van de mensenrechtenschendingen. 'De Organisatie van Amerikaanse Staten kwam in

1979 met een rapport. Daarna zat Zorreguieta nog drie jaar in het kabinet. Heeft hij zeker al die tijd niet opgelet.'

Jorge Zorreguieta schrijft met zoveel woorden ook dat hij nu vindt dat het doel nooit de middelen heiligt. Geen enkele dode, zelfs marteling is te rechtvaardigen. Bonasso zegt het hem niet na. 'Je kunt de jaren zeventig met het geweld alleen maar begrijpen als je kijkt naar de jaren zestig. Wij zijn groot geworden met staatsgrepen en militairen.

'Als je lang haar had, was je al verdacht en werd je liggend op de grond gefouilleerd. Ging je naar een bepaalde film, dan legde de politie meteen een dossier over je aan. Elk initiatief werd door de militairen met geweld beantwoord. Wij waren ervan overtuigd dat het regime zich uit vrije wil nooit zou terugtrekken.'

In 1970, zes jaar voor de coup, ontvoerde de latere oprichter van de Monteneros met twee anderen een oud-president. Hij stelde hem terecht 'in de naam van het volk'. De actiebereidheid was groot. Zo was de tijd, zegt Bonasso. 'We voerden geen debat over ethiek en geweld of over het doel en de middelen.' Cuba was het voorbeeld en Che Guevara, een Argentijn, een man naar hun hart. Iemand die de daad bij het woord voegde.

Met de kennis van achteraf ziet Bonasso fouten. Zijn economische en politieke analyse heeft hij echter geen millimeter bijgesteld. De fouten van toen hebben vooral betrekking op strategie, zegt hij. En de schrijver wijt ze aan onervarenheid.

Aanvankelijk was er steun. Dat was toen de jongeren streden voor vrije verkiezingen en democratie en tegen de ijzeren greep van de militairen. Maar 'we hadden niet door dat we het contact met de massa aan het verliezen waren', zegt hij over het roerige en vooral bloedige jaar dat vooraf ging aan de staatsgreep.

Eind 1974 was de strijd van de jongeren gekeerd tegen het regime dat zij zelf in het zadel hadden geholpen. Dat van generaal Juan Peron, de man die bij zijn leven al een mythe was. Een Argentijnse variant van Mussolini? Of een socialist die Argentinië weer aan de Argentijnen wilde terugbezorgen? Tot de dag van vandaag is het een vraag. Peron was naar smaak van de Monteneros niet socialistisch genoeg. Hij maakte bovendien zijn jonge aanhang, ooit door hem de 'schitterende jeugd' genoemd uit voor 'melkmuilen en imbecielen'. En de president liet de luchtmacht bommen gooien op demonstratie van de Peronistische jongeren op het Plaza de Mayo.

Het vervolg was een bijna-burgeroorlog: de Peronistische Monteneros bestreden het eveneens Peronistische bewind. Met aanslagen, bommen en executies. En ontvoeringen om de kas te spekken. En de reactie was ingecalculiseerd: een rechts doodseskader dat met goedkeuring van de politie vooraanstaande linkse Peronisten uit de weg ruimde. Een Argentijnse Nacht und Nebel. Bonasso: 'Wij hebben ons laten provoceren. De doden na 1974 waren fout. We hadden via de politiek ons doel moeten proberen te bereiken.' En, geeft hij toe: 'We hebben met sommige acties de coup uitgelokt.'

Net heeft Bonasso gehoord dat Mario Firmenich, de belangrijkste leider van de Monteneros, de Monteneros heeft heropgericht. Firmenich woont tegenwoordig in Barcelona. Hij studeert er economie en geniet de bescherming van een Spaanse detectiveschrijver. Destijds was Firmenich de keiharde militarist die jongeren regelrecht de dood in stuurde. Maar ook streng katholiek. Wat hij ermee wil? Bonasso weet het ook niet. Spoken uit het verleden.

Argentinië is in crisis. Salarissen worden niet of half uitbetaald. Bedrijven sluiten. De werkloosheid en armoede zijn schrijnend, zeker voor een land dat als enige in Zuid-Amerika een grote en ontwikkelde middenklasse had. Bonasso geeft af en toe lezingen. Vooral

jongeren komen dan naar hem toe. Zij zijn opstandig. Sommigen denken aan gewapende strijd. Bonasso praat het hen uit het hoofd.

'De Argentijnse democratie is heel weinig democratisch', zegt hij. 'Maar we hebben meer democratie nodig: niet minder.'

Miguel Bonasso: Herinnering aan de dood. Documentaire thriller over Argentinië.

Uit het Spaans vertaald en van een nawoord voorzien door Jan van der Putten.

Mets en Schilt, 480 pagina's, fl 49,58, euro 22,50.